

novil leta 1840. Francoz L. Blanc, in takozvanega znanstvenega socializma?

Iz dveh vzrokov: 1. Zaradi nemške kulturne hegemonije. V zadnjih desetletjih se je razvijala naša dušnost na vsakem polju pod imperijem nemškega duha, vse kulturne ideje so prodirale k nam skozi nemško prizmo, nemski brutalni »rierengeist« je zaslužil tudi slovensko hlapčevsko dušo in jo zazibal v usodno lupno, da ni videla in slišala, kaj se godi in pripravlja pri drugih velikih kulturnih sosedih. 2. Zaradi tiste moderne filozofije, ki se vedno uporablja dialektiko kot splošno priznano, legitimno metodo. Grški filozof Aristoteles je po vzoru sonstov obdelal v svojem sistemu tudi posebno znanost »topike«, navodilo govorniku, kako z zvijačnimi krivoklepi in s slepino sugestijo igraje dokaže resničnost vsake poljubne trditve, oziroma kako ovrže in osramoti vsakega nasprotnika v javni diskusiji. Glavna vzgojna predmeta grške mladine sta bili gimnastika in retorika. Gimnastika je vežbala mladega Grka tudi v rokoborbi in umetnosti, po kateri vrže slabši boric s spretnimi prijemi in izpodnošaji, torej z zvijačo, jačjega tekmeča. Po nekaki analogiji se je ista zvijačna umetnost v obliki topike vtihotapila tudi v retoriko, v znanost besednega boja. In Hermes (Merkur), bog zvijačnih grških trgovcev in tatov, je bil istočasno tudi bog borilcev in govornikov. S posebno vnemo je prevzela Aristotelovo topiko srednjeveška sholastika pod imenom »dialektike«; vsaka sholastična logika je obsegala posebno in temeljito poglavje »de methodo disputandi« in podajala v sistematičnem redu »regulae technicae«.

Moderna šola je sicer črtala iz učnega vzporeda predmet »topike« (dialektike), zato se je pa ta tem bohotneje razpasla pod površino javne pozornosti in prepregla vse stroke človeškega delovanja. Dialektike se poslužuje advokat, demagog, trgovec itd. Dialektična navada nam je prešla tako v meso in kri, da se je niti več ne zavedamo. Osobito filozofi zajemajo z veliko žlico iz dialektike tam, kjer jim pretrgajo ozko vrsto objektivnih dejstev (faktor) široke vrzeli spoznanja. Z dialektično spretnostjo premostijo filozof sugestivno omamljenemu občinstvu vsak prepad in mu s paradoksnimi presenetljivostjo potvori, spaci vsako dejstvo.

Etična zavest ljudstva še ni tako napredovala, da bi se zgražala nad uporabo dialektike kakor nad uporabo drugih, dandanes splošno zavrženih metod (laž, tatvina, umor).

In samo ta splošna filozofska toleranca v dialektiki je kriva, da se je zakotila v pojmovanju marksizma tista zmešnjava pojmov. Veliko krivico delajo Marxu in njegovim učencem tisti nasprotniki, ki jim očitaajo premišljeno in spekulativno zamenjavanje pojmov.

Kot pošteni in znanstveni socialisti tudi nikoli ne smemo trpeti, da bi si kaka struja lastila ime »socializma« kat' exochén, ali celo naslov znanstvenega socializma, ker bi s tem le oslabilo splošno privlačno silo socializma in zmanjšali pomen prirojenega socialnega nagona. Taka uzurpacija partis pro toto bi samo ponižala socializem v enostranski privilegij, v enostransko sposobnost omejene struje, ki ne bi mogla nikoli združiti celokupnega človeštva. Če pa je socialni nagon splošna sposobnost vsega človeštva, je tudi socializem splošna tendenca, skupna vsemu človeštvu in neodvisna od vsake struje. Samo na podlagi te splošne prirojene skupnosti si odpre socializem zmogovito pot v vsako človeško srce, samo na podlagi te splošne prirojene tendence smemo reči, da je vsak normalen in pošten človek socialist.

Ideogenetična analiza socializma je pokazala prvotnost in prirojenost socialnega nagona. Vsako stremeljenje po udeleževanju tega nagona imenujemo socializem. Vsak človek, ki čuti socialni nagon in pod njega silo zavedno stremi po izboljšanju družabnih razmer, se imenuje socialist. Doslej se je razvijal socializem enostransko po strujah, n. pr. Krščanski, narodni, državni socializem, komunizem, anarhizem, boljševizem, sindikalizem, socialni demokratizem itd. Tako posebno strujo socializma nam predstavlja tudi marksizem.

S porazom nemškega orožja je padla tudi hegemonija nemškega duha, in prišel je čas, da se osvobodimo v vsakem oziru enostranskega nemškega vpliva. S politično svobodo je prišla tudi svoboda misli, pravica miselne in spoznavne samoodločbe. Minila je doba političnega in kulturnega hlapčevanja. Ob vsem spoštovanju in priznanju velikih Marxovih zaslug in ob vsem uvaževanju marksizma kot realnega činitelja svetovne moči vidimo Slovenci v svoji novi in mladi svobodi, da je Marxov socialistični sistem le enakopravna struja med drugimi strujami so-

cializma in da se kot taka sme imenovati samo — marksizem ali nemški socializem.

Spomenica

učiteljstva sežanskega okraja blagorodnemu gospodu civilnemu komisarju v Sežani.

Smatramo kot oportuno, da uporabimo prvo priložnost našega srečanja za ugotovitev nekaterih temeljnih obrisov svojega naziranja.

Nam učiteljem je kot vzgojevalcem ljudstva najvišje načelo: resnica! Smatramo za zadevo svoje časti in vesti, da jo povemo danes na mestu, kjer se mora slišati.

Mi slovenski učitelji spoštujemo Italijo, zemljo Dantejevo, mater vseh lepih umetnosti, jako visoko. Vedno smo spremljali njeno junaško borbo za svobodo z odkritosrčnimi simpatijami. Načelni nasprotniki pa smo militarizmu in imperializmu, ker vemo, da sta to ne le uničevalca vsega našega dela, temveč tudi vsake kulture in človečnosti. Dolga leta smo se idejno borili proti obema ter smo s svojim fakcijskim delom polagoma razrili temelj, ki je na njem slonela avstrijska država. Bila nam je to civilizatorna dolžnost kot intelektualca v ljudstvu ter obenem narodna dolžnost, da dosežemo toliko zaželeno svobodo. To naše neumorno delo je pripomoglo istočasno, da je tudi Italija osvobodila lastne sinove, ki so vzdihovali pod avstrijskim jarmom. Tudi to dejstvo nas navdaja z iskrenim veseljem in zadoščenjem.

Toda istočasno z osvobojenjem svojih sinov je okupirala Italija tudi našo zemljo. Že tekom vojne nam je ponujala Avstrija narodno avtonomijo, kar bi bil brezdvomno velik korak dalje na potu za našo popolno prostost. Toda odklonili smo ponudbo; bilo nam je premalo. Zdaj nam Italija ponuja enako svobodo, kakršno smo še pred nedavnim časom z ogorčenjem odklonili kot insinvacijo. Samo eno poznamo, in to je samoodločba narodov! Zaradi tega načela mora vstati iz razvalin stare Evrope nova človeška družba. Na podlagi tega principa je položilo učiteljstvo sežanskega okraja, ki je izključno slovensko, svojo zaobljubo jugoslovanski vladi, še preden se je izvršila italijanska okupacija. Ta zaobljuba nas veže.

V našem zadržanju nas vodijo in utrjujejo tudi še drugi, zlasti materialni razlogi. Gospodarska blaginja je eden izmed najvišjih smotrov vsake države.

Trdno smo prepričani, da se bosta morali v bodočnosti Jugoslavija in Italija gospodarsko dopolnjevati. Iz tega dejstva sklepamo z gotovostjo, da bo mogoče trajen in plodonosen sporazum obeh imenovanih držav, sloneč na temelju pravičnosti in koncilijantnosti ter izključujoč vsako nasilstvo. Tak sporazum si želimo toliko bolj, ker bo odgovarjal etično-politiškemu naziranju, ki se je rodil iz rek nedolžno prelite krvi in iz razvalin predvojne evropske družbe.

Usoda naše zemlje nas ne skrbi. Zupamo v moč naših načel. Plebiscit se je pri nas že davno izvršil. Zato lahko izjavljamo, da ostane naše ljudstvo mirno in zaupajoče, kakor se spodobi kulturnemu narodu. Nismo ga hujskali, ko so prišle v našo deželo italijanske čete. Naš narod je politično solan, pozna svoje interese in ne rabi učiteljev kot političnih voditeljev. Merodajni činitelji pa naj ne pozabijo, da bi bilo vsako nasilstvo nad njim v nesrečo njemu samemu kakor tudi Italiji, domovini nesmrtnega Silva Pellica.

Zato ne moremo verjeti, da bi Italija svojo veliko tradicijo borbe za osvoboditve omadeževala s tem, da bi v trenutku, ko je sama dosegla ideal narodnega ujedinitvenja, hotela zaslužiti narod, ki po vseh svojih kulturnih in gospodarskih težnjah gravitira v zedinjeno kraljestvo Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Kar se tiče današnjega internacionalnega našega položaja, je resnica ta, da nosi na sebi pečat provizorija. Šele mirni kongres more odločiti končno veljavno našo usodo za bodočnost. Iz značaja tega provizorija pa izhaja, da bi bila vsaka definitivno mišljena odredba okupacijske oblasti preuranjena in zato le v škodo dobrim odnosom obeh narodov. Zato izjavljamo, da bomo vršili v teh prehodnih dneh svojo dolžnost zvesto in pošteno kot doslej po načelih moderne pedagogike ter lojalno nasproti okupacijski avtoriteti, da pa ne moremo postaviti svojih moči v službo kakih protizgojslovnih tendenc.

Pričakujemo, da vzame okupacijska avtoriteta to našo izjavo lojalno na znanje.

Učiteljstvo sežanskega političnega okraja. Podpisi.

To, močatost in zavednost izpričujejo spomenico, je odposlanstvo učiteljstva sežanskega polit. okraja izročilo dne 2. t. m. v roke civilnemu komisarju v Sežani. Ta je obljubil, da sporoči spomenico svoji višji oblasti. Do danes ni še nebenega odgovora.

Višji šolski svet in — dr. Opeka!

R., 10. 1. 1919

Tovariš urednik! Povejte nam enkrat svoje misli odkritosrčno o razmerju med višjim šolskim svetom in dr. Opeko! Kaj more biti vendar vzrok, da se drži Narodna vlada SHS v Ljubljani, oziroma višji šolski svet tako krčevito tega slovenskega Stürgkha v osebni dr. Opeke? Kar je zakrivil opetovano samo nasproti spoštovanemu tovarišu Potokarju v Dragatušu vpije do neba po zadoščenju, a višji šolski svet ima tega nadzornika še v svoji sredi! Se li identificira višji šolski svet s tem skrajno neotesanim, odurnim in robatim početjem nadzornika dr. Opeke? Ako da, potem pokaže, da ne manjka samo Opeki, temveč večini članov višjega šolskega sveta še mnogo, mnogo pedagoške izobrazbe. Ako ne, potem je skrajni čas, da Narodna vlada odstavi tega nadužega od nadzorništva. Ali misli Narodna vlada postaviti slovensko učiteljstvo na poizkušnjo, da spozna: je li med tem učiteljstvom kak Adler ali ga ni? In če se naposled le pojavi Adler med nami? Si bo li Narodna vlada štela izsledenje tega v zaslugo? Nima li z ozirom na dr. Opeka Narodna vlada že več dovolj slave?

G. dr. Opeka! Če imate le še trohico čuta poštenosti v sebi, morate svoje nepeдагоško postopanje sami spoznati. Skrajni čas je, da to spoznate in — odstopite!

Narodna vlada SHS v Ljubljani oziroma poverjenišvo za uk in bogočastje v Ljubljani! Ako nečete biti deležni sramote, ki pada iz početja dr. Opeke kot nadzornika tudi na Narodno vlado, oziroma višji šolski svet, odslovite ga kot takega in sicer takoj!

Tovariš Potokar! Bodi uverjen, da sočustvuje s Teboj učiteljstvo širom vse slovenske domovine! Ne obupaj! Nadzorništva dr. Opeke mora biti v kratkem konec — tako ali tako!

Zveza jugoslovanskega učiteljstva! V zadevi Potokarjevi vidiš, kake rožice vsiljuje Sloveniji po svojem višjem šolskem svetu pod nos slovenskemu učiteljstvu. Ne zamudi nobenega trenutka delovati na to, da prevzame vse šolstvo (z ljudskim šolstvom vred!) skupna državna oblast v svoje področje!

Ljubitelj pravice!

Opomba uredništva: Kakšna vražja sila še vedno drži dr. Opeko na višjem šolskem svetu, v resnici ne vemo. Ali so kakšne posebne prijateljske vezi, ki se dvigajo nad interese šolstva in učiteljstva, ali je pa zrak izza prejšnje dobe nasilja in zatiranja še vedno tako okužen, da zlomi vsako energijo — tudi tega ne vemo. A nekaj je gotovo, zakaj sicer bi ne bilo Opeke več tam. Vse učiteljstvo je proti njemu, z njim neče imeti nobene stika več! Na taboru »Svete vojske« prihodnjo nedeljo naj bi govoril tudi dr. Opeka. Tov. Gangl je izjavil, da on kot organizovan učitelj v tem primeru ne more sodelovati. Tej izjavi se je pridružil tudi g. dr. Žerjav. O tem je g. predsednik »Svete vojske« obvestil dr. Opeko, ki je odgovoril svoje predavanje. Kako je s sestavljanjem novih ljudskošolskih čitank ob sodelovanju dr. Opeke, to smo že povedali v prvi številki letošnjega letnika. Govorili smo v spomenici, govorili na zadnji seji upravnega odbora Zaveze — vse to smo sporočili g. poverjeniku, a dr. Opeka še vedno sedi na svojem stolu! Tako razmerje je nevdružno, ker mora zaradi njega zastati vse delo, v nas zrašte prepričanje, da hočejo gospodje na višjem šolskem svetu popolnoma odbiti od sebe vse učiteljstvo. To nevdružno razmerje se bo brez dvoma pokazalo tudi na sejah višjega šolskega sveta — vendar se vzlic vsemu temu nihče ne gane, in dr. Opeka je še vedno višji šolski nadzornik za ljudske šole! On edini, ki ga je vse ljudskošolsko in srednješolsko učiteljstvo brez izjeme obsodilo, naj govori še dalje v imenu teh, ki ga absolutno ne marajo! Le naj gre kamorkoli nadzorovat, na se prepriča, da ga učitelj samega puti v razredu, ker se od njega ne da nadzorovati nihče več, kdor ima še količkaj stanovske časti in zavednosti! Potokarju treba zadoščenja! Kar je storil Opeka njemu, to je storil nam vsem! Tak je torej položaj danes: med nami in Opeko je nepremostljiv prepad! Komur je do prospevanja šolstva in do harmonije med učiteljstvom in med šolsko oblastjo — ta naj odstrani zapreko! Učiteljstvo se v

tem primeru ne vda za nobeno ceno. Aut! — aut! — To je vse, kar vemo povedati skozi okno na vse strani in na vsa ušesa! — Glede centralizacije vsega šolstva bomo storili vse, kar je v naših močeh in v močeh naše Zaveze, da se uresniči. Zaupajte nam in poudarjajte to zahtevo, ki je zgolj v interesu našega šolstva, na vseh zborovanjih in konferencah! Mobilizirati moramo v ta namen vse svoje vrste!

Tržaško pismo.

TRST, 11. januarja 1919.

Pozdravljena — o, domovina moja! Pozdravljena mi s solnčnih vrhov juga! Zdaj vemo, ah, kako smo deca tvoja, ko hoče nas imeti mati druga. —

Že dva meseca mi brnijo v duši ti ritmi... že dva meseca sem podoben otroku, ki so ga odtrgali od matere, ko jo je komaj našel. Rad bi ji zaklical besedo, ki je vzklikla v bolečinah pričakovanja, zavetela dehteče v solncu ljubezni — samo za en hip, kakor stoletna roža, da zopet omatine v bridkost neizpolnjenega hrepenenja... Rad bi povedal tej svoji domovini samo eno besedo, toplo in mehko, kakor so sanje vstajajočega jutra in cvetoče pomladi... a vse misli so se nekam zaježile kakor žuboreče vode na zimo zmurlih potokov... Ni je besede iz grla samo oči še govorijo in prsti trepečejo v zraku, kakor da bi hoteli nekoga objeti... A vse naokrog ni nikogar... sama praznina, mrtva, siva praznina in iz nje strmi tisoč in tisoč govorečih pogledov in trepeče milijon hrepenenih prstov... In kakor oddaleč odmeva nad vsem reifen stokajočih ritmov: »Pozdravljena — o domovina moja!«

Gospod urednik! Gotovo mi oprostite ta izliv osebnih čuvstev, ki sem ga postavil za uvod svojemu pismu, ker me poznate in veste tedaj, da ljubim poezijo nad prozo. Posebno pa, če je ta proza tako mrzla kakor trda vsakdanost, v kateri živimo dandanes mi tu doli! Vam se bo zdela ta zadeva čudna, ker živite v svetu, ki kroži sicer pod lepšim, svetlejšim solncem, a še vedno v tistih starih tirih, ki mu jih je določil Bog oče, ko ga je ustvarjal. A pri nas se je menda postavil svet na glavo, zakaj stvari, ki jih gledamo dan za dnem, so za človeka normalnih možganov v resnici čudne, jako čudne... Ne verjamete? No, dobro! Poslušajte:

Pri nas v Trstu visi sedaj na vsakem oglu s hiše tabla s pompoznim napisom: Svoboda... vsaka druga tiskana beseda pomeni pri nas zopet: Svoboda... vsa usta kričijo na ves glas: Svoboda... a mi, moji bratje in sestre po duhu in jeziku, ne vidimo nikjer te »Svobode!«

Kako je ta čudni fenomen v zgodovini človeškega življenja prišel med nas, Vam je že najbrž znano iz raznih časopisnih poročil. Ne bo mi tedaj treba naštevati po kronološkem redu vseh raznih dogodkov novembra in decembra starega leta. Saj so tako majhni in brezpomembni, kakor je vsa farsa, ki se odigrava pod svobodnim solncem »izveličane« Italije. Maske, rad, shodov, vojaških pohodov, časnikarskih rac in premišljenih laži in slične komedije je pri nas dan za dnem dovolj. In tudi praznikov, pravih »narodnih« praznikov zmo pretrpeti že celo dolgo, dolgo vrsto! A Vas vse to gotovo ne zanima, ker so to pravzaprav le zunanja, skrbno prikrojena obleka, ki naj zakrije ono pravo, notranje življenje ljudstva, to je: življenje duha in misli. Izkušal Vam bom tedaj podati v naslednjem pravo sintezo tega življenja, in sicer najprej pri Italijanih, potem še pri Jugoslovanih. Najprej naj Vam podam kratko definicijo Tržačana-Italijana, substrat njegove psihe, čustvene in umstvene. Lahkomiseln že po svoji naravi, s temperamentom pravega južnjaka, se za kako stvar hitro navduši, a izpremeni tudi kmalu svojo misel in nazore o ravno istem, ker se ni dokopal do njih nikoli po izkušnjah ali doživetju, ampak se jih je nasrkal le iz dnevnega časopisja. In časopis, bodisi dober ali pa slab, je pri njem zadnja instanca; nezmotljivi Bog, ki vse ve in vidi. O kvaliteti tega časopisja smo se pa mi lahko sami prepričali v času pred vojno in se lahko prezričujemo i dandanes. Italija ima mnogo časopisov, velikih in malih dnevnikov, a v njih je malo zrnja, resnosti in resnice. Vse prodajajo za pristno blago, seveda z zgornostnostjo kramarskega Joda. Le par dnevnikov je v resnici dobrih, ki povedo čisto odkritosrčno: A je A in ni nikoli B! Če imamo pred očmi ta dejstva, potem se ne smemo čuditi, da je duševni nivo naših sosedov tako nizek, da nimajo nikoli prave, objektivne sodbe, ampak da jih navdajajo vsekdar nove misli, zdaj take, zdaj drugačne, po hipni potrebi ali pa morebiti tudi po trenutnem razpoloženju. In tak proces me-